

13/4<sup>5</sup>

# Direktörernas revolution

JAMES BURNHAM, en tidigare okänd amerikansk professor i filosofi, blev snabbt berömd då han i början av år 1941 utgav sin bok "The managerial revolution", "Direktörernas revolution". Berömmelsen är förklarlig. Burnham framlägger stora och åtminstone ytligt sett nya perspektiv, hans arbete överflödar av intelligenta, pregnant formulerade, i sin tillspetsning och överdrift stimulerande reflexioner. Och framför allt: boken tycktes klargöra den djupare innebörden i de närmast förflutna årens skeende. Den var en rationalisering av de segrar som Tyskland redan vunnit och av den definitiva seger över England, som Tyskland syntes nära att vinna. Liksom Hegel såg "världsanden lida" då Napoleon krossade en prussisk armé vid Jena, såg Burnham ett nytt skede av världshistorien öppnas då Hitlers krigsmakt besegrade Frankrike och hotade Englands existens.

Detta Burnhams perspektiv fram-



JAMES BURNHAM:  
*Direktörernas revolution.*  
Natur och Kultur. Pris 8:50.

15

träder alltför svagt i den svenska översättningen, eljest förtjänstfullt utförd av fil. kand. James Rössel. Många av de resonemang som direkt anknyter till Burnhams förutsägelser om krigets utgång är nämligen uteslutna. Tillräckligt mycket är dock kvar för att läsaren skall få klart för sig att Burnham på kort sikt spått fel, totalt fel. På sidan 158 får vi veta att världen håller på att fördelas mellan tre stormakter: USA, Tyskland och Japan. På sidan 165 antyds att USA icke kommer att delta i det pågående världskriget. På sidan 176 utgår författaren från att samgåendet mellan Tyskland och Ryssland berodde på en djup inre frändskap: "det framtida, byråkratiska samhällets företrädare gick samman tills vidare för att ta itu med kapitalismen innan de kastade sig i strupen på varann".

Vad man kan kalla Burnhams lilla perspektiv dementerades alltså av utvecklingen redan några månader eller är efter bokens publicering. Det är ett förhållande som bör stämma till skepsis. Men Burnhams stora perspektiv bevarar likväl sitt intresse. Vad innebär det? Är dess prognoser fastare uppbyggda än tetserna om Tysklands och Japans ställning, som världsmakter vid USA:s sida?

Burnhams utgångspunkt är marxistisk: Under den kapitalistiska produktionsordningen finns väsentligen två klasser; å ena sidan den härskande klassen, kapitalisterna eller bourgeoisieien, som äger produktionsmedlen, å andra sidan proletariatet eller arbetarklassen, som arbetar för ägarna till produktionsmedlen. Denna även av de flesta socialister övergivna schematisering är grundläggande för hela den följande framställningen. Det är därför nödvändigt att understryka vilken förfälskning av verkligheten den innebär. Dels är äganderätten till produktionsmedlen — delvis genom en utveckling av aktiebolagsformen, som Marx inte kunde förutse — spridd inom skilda samhällsgrupper; den gamla marxistiska uppdelningen leder därför till att en person med några tusen kronors inkomst av aktier eller av ett eget företag bör betecknas som kapitalist, medan en anställd direktör med en lön på 190.000 kronor egentligen är proletär. Dessa orimligheter observerades redan för femtio år sedan av den ideologiskt efterblivna svenska socialdemokratin. Dels är, vilket i viss mån framgår av det sagda och som i åtskilliga specialresonemang klargörs av Burnham, den sociala grupperingen oändligt mycket mera komplicerad och flytande än Marx i några särskilt storsvulna formuleringar tyckes föreställa sig. Många ägare av produktionsmedel är fattiga, medan många löntagare står nära toppen av den ekonomiska pyramiden, de mellanklasser som enligt Marx höll på att försvinna — småföretagare, handlande, hantverkare, "anställda" — har under senare tid tenderat att stiga i omfattning och betydelse. Dels slutligen är det under alla förhållanden ohållbart att tala om kapitalisterna som en härskande klass när folkmajoriteten under demokratin ständigt genomför reformer vilkas uppenbara och allmänt erkända syfte är att begränsa äganderätt och avtalsfrihet i skilda samhällsgruppers intresse.

Dessa påpekanden är nödvändiga därför att Burnhams huvudteser så intimt sammanhänger med den primära marxistiska utgångspunkten. Den första av dessa teser innebär att en social revolution — ett ombyte av "härskande klass" — är ofrånkomlig. Bevisen för denna stånd-

punkt är i huvudsak desamma som socialismen sedan ett århundrade frambrurit; till stor del bottnar de i just den falska schematisering av den sociala verkligheten som nyss diskuterats. Massarbetslösheten, de ekonomiska kriserna, den skenbara överproduktionen säges visa kapitalismens dilemma. Och då Burnham resonerar efter Marx mönster, dvs. utgår från att omkastningar, sociala revolutioner, tillkomsten av nya härskande klasser ingår i historiens teknik, blir hans, liksom marxisternas, slutsats att en väldig omvälvning står för dörren. Den ständigt fortskridande förändringen och anpassningen av samhället är av relativt ringa intresse för historiefilosofen av denna typ: världshistorien måste konstrueras "dialektiskt", som en serie av kolossala brytningar och revolutioner.

Men den sociala revolution som Burnham förutsäger 1941 är en helt annan än den som Marx förutsade 1847. Den härskande klass åt vilken framtiden helgas är icke proletärer-na, utan direktörerna. Det är "the managers", de ekonomiska och tekniska ledarna av företagen, som under diktaturens form kommer att behärska framtidsstaten och utnyttja den i sitt intresse.

Denna tankegång, som är ny eller, riktigare, som genom sin tillspetsning får ett sken av nyhet, innehåller som första led ett försök att bevisa den socialistiska doktrins ogenomförbarhet. Socialismen — som Burnham ständigt identifierar med marxismen — har tänkt sig att socialiseringen av produktionsmedlen skulle leda till ett klasslöst, demokratiskt och internationellt samhälle. I första rummet den ryska utvecklingen visar att denna uppfattning är felaktig. Ryssland är icke en demokrati, utan en diktatur, och i stort sett har maktkoncentrationen och frihetsinskränkningarna stadigt skärpts. Social likhet har icke genomförts; 11 eller 12 procent av folket erhåller omkring 50 procent av nationalinkomsten, och inkomst-differentieringen är sålunda större än i USA, där 10 procent av befolkningen svarar för ungefär 35 procent av nationalinkomsten. Den politiska makten liksom den ekonomiska fördelen tillkommer två grupper, som Burnham stundom särskiljer, stundom sammanblandar; å ena sidan partibyråkratin, å andra sidan företagsledarna. Utvecklingen i andra länder, främst i Tyskland, är likartad. Särskilt Tysklands maktställning åren 1940—1941 har, såsom redan sagts, inspirerat Burnham till tro på att den skildrade utvecklingen är av universell natur.

Hver

På denna punkt har Burnham uppenbarligen rätt såtillvida som hans analys av läget i diktaturstaterna — år 1947 främst Ryssland — är oemotsäglich. Från liberala utgångspunkter måste man också instämma däri att en genomförd socialisering eller planhushållning överallt är ägnad att leda till diktatur, ofrihet och en fast politisk och social hierarki. Att staten eller folket äger produktionsmedlen är ingen garanti för en jämn inkomstfördelning eller ens för en tendens till social utjämning. Bakom frasen om ekonomisk demokrati i det socialistiska samhället framträder maktsamlingen och anhopningen av inkomster hos ett fåtal. Den påstådda folkstyrelsen blir en byråkraternas och, om man så vill, direktörernas diktatur. På denna punkt har emellertid Burnham intet nytt att meddela. Både när det gäller den allmänna tesen om socialismens konsekvenser och analysen av läget i samtidens diktaturer är den framställning Burnham ger blott en upprepning av vad många författare tidigare uttalat, och också sällan i så extravaganta uttryckssätt.

Burnham söker också bevisa sin uppfattning med exempel från USA. Det är, påpekar han bland annat, i regel icke ägarna utan anställda ekonomer och tekniker som styr företagen. Detta är riktigt och har sedan årtionden varit riktigt; det är blott ett annat sätt att uttrycka förhållandet att bolagsformen är förhärskande. Burnham betonar också att utvecklingen på senare tid givit staten större inflytande på det ekonomiska livet och att därmed en viss fusion av förvaltning och företagsledning uppstått. Även detta är riktigt, inte blott för USA, utan i fråga om de flesta länder. Men på denna grund vore det tydligen icke möjligt att profetera om en direktörernas revolution; hänvisningarna till USA kan inte gärna göra större intryck annat än på dem som redan övertygats av redogörelsen för läget i Ryssland och Tyskland.

Kritiken av Burnhams arbete kan sammanfattas i några få huvudpunkter. Själva sättet att operera med två eller tre klasser — kapitalister, direktörer och proletärer — är så orealistiskt att en på denna grund byggd framställning tenderar att kulminera i en serie ordlekar. Det är emellertid just denna metod som ger arbetet ett sken av originalitet. Dess huvudtes är den sekelgamla att vi står inför socialisering eller planhus-

hållning; denna tes framförs blott i en ny make-up genom att en ny socialklass definieras och utkoras som segrare; särskilt den överraskande kombinationen av direktörer och revolution verkar pikant. Utan denna utsmyckning vore resonemangets enkla beskaffenhet uppenbar: vem betvivlar att företagsledare och byråkrater får ökad betydelse med industrialisering och planhushållning? Slutligen: Det är visserligen självklart att en sammanblandning av politik och ekonomi kännetecknar socialiseringens eller planhushållningens genomförande. Men det är därför icke rimligt att sammanblanda byråkrater och direktörer. Det är den politiskt bestämda statsledningen och byråkratin — icke direktörerna i vanlig mening — som styr exempelvis i den ryska diktaturen. De uteslutande på ekonomisk eller teknisk effektivitet inriktade kan inte styra, ty för styrande krävs målsättningar även av annan art.

Trots allt är Burnhams bok både rolig och givande. Författaren har, liksom många ryktbara föregångare, orätt på ett ovanligt trevligt sätt.

Herbert Tingsten

T Schweiz och Tshen  
30/3 - 20/4